

Milan Popović

Više od sumnje

1. Kultura bezakonja

Iz dana u dan se potvrđuje, i sada to mogu da ne vide, samo oni koji to ne žele: glavni problem današnje Crne Gore, jeste ekstraustavna moć njenog najmoćnijeg čoveka, Mila Đukanovića i njegovog klana. Još bolje, sistem koji stoji iza ove persone (klana): inferiorni, polumodernizovani, kvazifeudalni, ultramonopolistički sistem turbokapitalističkog kartela.

A najmučniji deo ovog superkompleksnog sistema-problema, jeste sve duža lista najtežih (krivičnopravnih) sumnji i optužbi na adresu Primusa, koje, međutim, po pravilu, ostaju bez neophodnog (pravnog) odgovora, zbog toga što su upravo one institucije koje bi ovaj odgovor morale da pruže – zarobljene, blokirane, onemogućene od strane kartela. Pa zato sve pada u neku vrstu «loše beskonačnosti», onaj naš sistem-problem u neku vrstu «kvadrature kruga», a čitavo društvo u najtežu depresiju, nepodnošljiv osećaj, izuzetosti Primusa i svih njegovih, od svakog zakona i obzira.

Lista o kojoj je reč više je nego impresivna. Nekome ko bi i za to imao dovoljno vremena, lakše bi bilo da sastavi listu najtežih sumnji i optužbi u kojima našeg Primusa i njegovih nikako nema, nego onu drugu, u kojoj, naprotiv, sve vrvi od njihovog prisustva. U tom smislu, sledi tek podsećanje na nekoliko najpoznatijih slučajeva: premijerska odgovornost za deportacije Muslimana/Bošnjaka iz Herceg Novog i Crne Gore u proleće 1992, sumnje i optužbe iz Italije za «šverc duvana» i «mafijaško udruživanje», zatim slučaj «Jugopetrol», pa mračni crnogorsko-rusko-devičanski kompleks KAP-a, kao i ništa manje mračni, porodično-kumovsko-prijateljski «biznis» (kartel), koji ide od slavnog «britanskog» Beplera, preko novog privatnog univerziteta, pa sve do Prve banke «osnovane 1901», najzad i niz «konekcija», koje Primusa i njegove, povezuju sa nekim od najbrutalnijih zločina nove, postmiloševićevske Crne Gore, kao što su danas već skoro zaboravljeni slučaj S. Č., pa ne tako davno ubistvo Srđana Vojičića, te najskoriji mučki napad na Željka Ivanovića.

Višestruki *Magnum Crimen*: ovako bi mogao da glasi, najkraći, najsažetiji, ali i najprecizniji pravni opis, kvalifikacija, jednog sasvim novog i atipičnog, posthladnoratovskog, superkompleksnog i superproduženog dela (delikta), kojeg gornja lista indicira. Kada za to delo kažete «organizovani kriminal», pa i «mafijaško udruživanje», tada grešite, ali ne na štetu, nego u korist osumnjičenih (optuženih): uprkos svim teškim, pa i najtežim pravnim kvalifikacijama, «organizovani kriminal» i «mafijaško udruživanje» ostaju socijalna odstupanja, devijacije od vladajuće norme i sistema, dok je ovde sasvim obrnuto, sam indicirani (super)kriminal je vladajuća norma i sistem, a borba protiv njega odstupanje, devijacija, i u tome je još jedna otežavajuća, čak veoma otežavajuća okolnost našeg slučaja i problema.

Serijska koja sledi, posvećena je upravo analizi, razumevanju i rešavanju ovog veoma teškog slučaja i problema. Serijska se sastoji od četiri teksta. U ovom, odnosno prvom

tekstu serije, nakon uvodnog predstavljanja problema, sledi još samo jedno važno, svetsko-sistemska i istorijsko upozorenje. U drugom nastavku, posvećenom hipotezi nevinosti, videćemo kako kartel može da zarobi i zloupotrebi, čak i jednu ovakvu, najsloženiju, najvišu i najrafiniraniju (krivično)pravnu hipotezu, vrednost i ustanovu. Treći nastavak fokusiraće se na sam mehanizam zarobljavanja (države, zakona, parlamenta, vlade, suda, tužilaštva, policije, celokupnog društva), koji je, zapravo, najvažniji za razumevanje, ali i za rešavanje našeg slučaja i problema. Najzad, četvrti, poslednji i zaključni tekst serije, u celini će se usredrediti na ovo potonje, rešavanje našeg teškog slučaja i problema, putem izuzetne i složene politike i prava retroaktivnosti.

Zbog čega je završni deo ovog teksta gore najavljen kao važno svetsko-sistemska i istorijsko upozorenje? Najkraće, zbog toga što najveći pa i najbolji deo crnogorske parlamentarne i vanparlamentarne opozicije i alternative, usled velikog i hroničnog deficita kritičke svesti, još uvek fatalno potcenjuje svu širinu i dubinu našeg problema. Što naivno misli, da je kvazifeudalni sistem privilegija, arbitrarnosti, sile i neprava, koji je u ovom tekstu ukratko opisan, samo naš, balkanski, crnogorski, i samo konjunkturan, kratkovek, (brzo) prolazan «endem».

A naprotiv, reč je o sistemu-problemu, koji je najširi, svetski, globalan, uz to još i istorijski, strukturalan, dugotrajan. Ovakav karakter našeg sistema-problema, potvrđuju i dve autoritativne teorijske i naučne dijagnoze. Prva od ove dve dijagnoze, «kultura bezakonja», pozajmljena je i za sam naslov našeg teksta. Njen autor je Tomaž Mastnak, jedan od najkreativnijih, najprodornijih i najznačajnijih slovenačkih intelektualaca srednje generacije. Ovu dijagnozu on je izložio u tekstu «Hostes Humani Generis?», objavljenom u zborniku *Discussing Transatlantic Gap: The Future of Euro-American Relations* (Mirovni inštitut, Ljubljana, 2005). Samo što Tomaž Mastnak, za razliku od najvećeg broja crnogorskih intelektualaca, koji ne vide dalje od sopstvenog «dvorišta», «kulturu bezakonja», «apoteozu sile i nasilja», pa i «neprijateljstvo spram ljudske vrste» kao takve, vidi najpre i najviše, u liku aktuelne SAD administracije, pa tek onda redom dalje.

Autor druge od one dve dijagnoze, jeste Pitirim Sorokin, jedan od klasika ruske, američke i svetske sociologije i društvene nauke XX veka. U svojoj kapitalnoj *Društvenoj i kulturnoj dinamici* (CID, Podgorica, Službeni list SRJ, Beograd, 2002, posebno na stranicama 526-540, i 614-618), on je ne samo teorijski, nego i empirijski, egzaktno, statistički, uverljivo pokazao i dokazao, kako je naše istorijsko vreme – vreme velike, dugotrajne i strukturne krize, opadanja, poremećaja, dekadencije, sile i neprava.

Na kraju, još samo jedno malo preciziranje, radi izbegavanja eventualne konfuzije. Svrha gornjeg, svetsko-sistenskog i istorijskog upozorenja, nije bila da uplaši, obeshrabri i odvрати, nego upravo obrnuto, da pripremi, ohrabri i uputi. Zato što kvalitetan, istrajan i delotvoran otpor, lokalnim sistemima sile i neprava, mogu da pruže samo oni, koji, pored ostalog, znaju i za tajnu «glokalnog», globalnog i lokalnog, bespravlja, i otpora bespravlju.

2. Hipoteza nevinosti

Pravo jeste inteligentan (pod)sistem društva, ali se društvo, na žalost, ne sastoji samo od inteligencije i prava. Sila i nepravo oblikuju društvo, istoriju i čoveka, barem onoliko koliko i pravo i inteligencija. Otuda i ovolika, enormna količina zloupotrebe, izobličenja i izvrtanja.

Jedan od glavnih oblika ili mehanizama zloupotrebe, na kraju i razaranja, «ubijanja» prava, jeste simplifikacija. I to zbog toga što su stvari, po pravilu, kompleksne, ambivalentne i kontradiktorne, a simplifikacija ove prikazuje i tretira sasvim suprotno, kao jednodielne, monolitne i beskonfliktne. Do punog izražaja, ovaj mehanizam dolazi i kod zloupotrebe, izobličenja i izvrtanja hipoteze nevinosti.

Gotovo da nema pravnika, pa i laika, koji nije u stanju, da naizust izdeklamuje, sadržaj ove čuvene (krivično)pravne hipoteze, uzet onako sam za sebe, naime da je svako nevin dok se pravosnažnom sudskom presudom ne dokaže suprotno. Ali su zato samo retki među njima u stanju, da kratko i razložno objasne, onaj nešto širi, odnosno pravi, pravni i društveni smisao, svrhu i funkciju ove hipoteze. Posebno u svetlu njenog kompleksnog, ambivalentnog i kontradiktornog odnosa, prema osnovanoj sumnji, još jednoj čuvenoj (krivično)pravnoj ustanovi.

Hipoteza nevinosti važi generalno ali se u krivičnom postupku ona i eksplicitno aktivira upravo u trenutku kada osnovi sumnje iz pretkrivičnog postupka prerastu u osnovanu sumnju. Istovremeno i uravnoteženo važenje osnovane sumnje i hipoteze nevinosti nakon podizanja optužnice nepojmljivo je samo za «morone» (zarobljene umove za koje se na kraju gotovo uvek ispostavi da zapravo i nisu bili toliko bornirani moroni koliko korumpirani profesionalci). Poenta je u sledećem: prerastanje osnova sumnje u osnovanu sumnju predstavlja značajno povećavanje stupnja verovatnoće, sa recimo dvadeset na pedeset ili šezdeset procenata, ali je to još uvek daleko od sto (ili blizu sto) procenata, koliko je neophodno za utvrđivanje (pravne) istine (u obliku pravosnažne sudske presude), pa se eksplicitnim aktiviranjem hipoteze nevinosti upravo u ovom trenutku, preostali deo sudskog puta i postupka, hoće da sačuva, od moguće, čak verovatne pristrasnosti, do koje bi došlo usled onog značajnog povećavanja stepena verovatnoće.

Kada, međutim, umesto civilizacije zavlada sila, prava nepravo, morala korupcija, tada, nužno, zakonito i posledično, umesto onog istovremenog i uravnoteženog važenja hipoteze nevinosti i osnovane sumnje, dolazi do nekontrolisane hipertrofije i neravnoteže, te zloupotrebe i dominacije, jedne nad drugom, osnovane sumnje nad hipotezom nevinosti, odnosno hipoteze nevinosti nad osnovanom sumnjom. U prvom slučaju zanemaruje se hipoteza nevinosti, u drugom osnovana sumnja, a u oba neophodna mera, (pravna) istina, pravo i pravda. U prvom slučaju, hipoteza nevinosti strada direktno, očigledno i neposredno, u drugom indirektno, prikriveno i posredno, u obliku zloupotrebe, u užem smislu ove reči. U nastavku ovog teksta, usredsredićemo se još samo na ovaj drugi slučaj ili oblik, zato što je on manje poznat, a za problem «kulture bezakonja», kojim se bavi ova serija, nije manje značajan (od onog prvog slučaja ili oblika). Uputićemo, zapravo, samo na dva njegova najaktuelnija primera.

Prvi je primer zloupotrebe hipoteze nevinosti haških optuženika, posebno Radovana Karadžića i Ratka Mladića, u interpretaciji takozvanog antihaškog lobija. Na «zapaljene» sledbenike, plaćene portparole, pravnike-početnike, podržavaoce i pomagače, reči ni ne treba trošiti. Ali među lobistima ima i profesora prava koji nisu bez izvesnih naučnih referenci (cinici bi ovo protumačili samo kao još jedan dokaz kako ni velike ideologije ne biraju žrtve). Ako ne neko drugi, a ono bi barem oni mogli, da se sete onog Hegelovog o istini, po kojem je ova ili cela ili je nema. Pa bi onda, svojim manje obrazovanim i upućenim ko-lobistima, mogli da objasne, kako hipoteza nevinosti, ni u slučaju njihovih klijenata, ne važi apsolutno, odvojeno i jednodavno, nego tek relativno, istovremeno i uravnoteženo, sa onom drugom, osnovanom sumnjom.

Posebno kada se ima na umu da je u njihovom slučaju reč o osnovanoj sumnji za genocid i druge najteže ratne zločine i zločine protiv humanosti posle drugog svetskog rata. Ovako, u nedostatku minimuma informacija, znanja i svesti, o ovoj drugoj, osnovanoj sumnji, sva bučna priča o onoj prvoj, hipotezi nevinosti, pretvara se u veliku i nepodnošljivu laž (Dubravka Ugrešić: «kultura laži»), ako ne i u oblik najtežeg saučesništva (Latinka Perović: «kultura zločina»).

Drugi je primer zloupotrebe hipoteze nevinosti Mila Đukanovića i njegovih «poslovnih» partnera, u slučaju sve brojnijih sumnji i optužbi za «šverc duvana», «mafijaško udruživanje» i «prljave» privatizacije. Ovaj oblik zloupotrebe razvija se već nekoliko godina, ali se čini da on nikada nije bio toliko čisto i snažan, kao prilikom poslednjih sumnji i optužbi, koje su došle iz Italije pre par meseci. I ko sve u tome tada nije učestvovao: zvani i nezvani, stručni i nestručni, partijski i vanpartijski, javni i privatni, vladini i nevladini, zavisni i nezavisni. Kao na vrhuncu referenduma. Samo što sada više nije bilo (referendumskih i sličnih) maski, sve je bilo direktno i isključivo «za Mila» (odnosno za sopstveno «mesto» u Milovom kartelu).

I šta sve tokom ovog performansa nije moglo da se čuje: te «svako je nevin dok se», te «to su stare potrošene priče», te «sve je to u stvari protiv Crne Gore», te «u Italiji to toliko traje da na kraju najčešće dođe do zastare», te «u toj zemlji se takvi procesi vode maltene protiv svakog političara», te «Berluskoni», te «Andreoti», kao da je reč o šampionima demokratije, a ne o najkompromitovanijim političarima druge republike, te ovo, te ono. Samo oko jedne stvari potpuna zavera ćutanja: niko da makar reda radi pomene, onu drugu stranu stvari, osnove sumnje, odnosno osnovanu sumnju. Zbog toga se ona beskonačna priča o hipotezi nevinosti, i ovde, na kraju, nužno pretvorila, u nepodnošljivu simplifikaciju i zloupotrebu. I u «zabavu», kako je ovu doživeo i ocenio sam Primus. S razlogom: čak ni rimski Neron u svoje vreme, nije imao ovako uzoritu dvorsku elitu, situaciju i atmosferu.

3. Zarobljena država

Koncept zarobljene države (zakona, parlamenta, vlade, suda, tužilaštva, policije, celokupnog društva), relativno je nov. Pomoću ovog koncepta, eksperti i intelektualci bliski Svetskoj banci, opisali su kritični fenomen, karakterističan posebno za tranzicione zemlje u poslednjih deset-petnaest godina.

Ali, zar koncept zarobljene države (zakona, i tako dalje), nije puko ponavljanje, onog starog i dobro poznatog, Marksovog odnosno marksističkog, o državi kao «instrumentu», te pravu kao «volji vladajuće klase»? Najkraći odgovor na ovo intrigantno pitanje glasi: varijacija jeste, ali puko ponavljanje nije.

A puko ponavljanje nije, pre svega, zbog onog našeg specifičnog istorijskog momenta, koji se najkraće može opisati kao interregnum, međuvlašće, dvovlašće. Između starog i novog istorijskog sistema. Između pozne moderne i rane nepoznate. U ovom interregnumu, naš ostareli sistem je već umnogome oslabio ali se još uvek drži, novi je već umnogome osnažio ali je još daleko od toga da bi nadvladao. Zbog toga, i sve ključne institucije, mehanizmi i principi ovog sistema, pa i princip vladavine prava (zakona), nose snažan pečat opisane šizmatičnosti. Zbog toga, ni napadi na ovaj princip, najčešće nisu direktni, u obliku otvorenog negiranja, nipodaštavanja, detronizovanja, nego indirektni, u obliku makijavelističkog zaobilaženja, izigravanja, «zarobljavanja».

Šizmatičnost o kojoj je reč, lako može da se prepozna, čak i u ponašanju aktuelne američke administracije, imperijalnog i ratnog predsedništva Džordža Buša Mlađeg. Sećate se, prvi mandat Džordža Buša Mlađeg, kulminirao je gotovo «miloševićevski» otvorenom objavom sile, Iraku, međunarodnom pravu i svetu, sa govornice Generalne skupštine UN, septembra 2002: «Uz saglasnost Saveta bezbednosti UN, ili bez te saglasnosti, SAD će zaštititi svoju nacionalnu bezbednost.» Euforija zbog početnog uspeha u proleće 2003. nije dugo trajala. Veoma brzo, usledilo je buđenje i otrežnjenje: spoznaja da čak ni najmoćnija odnosno jedina preostala supersila ne može nasilno i unilateralno da vlada ni Irakom a kamoli svetom. Pa je zbog toga i drugi mandat Džordža Buša Mlađeg morao da evoluiru i postane više «multilateralan».

A ako je, u odnosu na pravo, ovako šizmatično, morala da evoluiru, čak i najmoćnija zemlja centra, SAD Džordža Buša Mlađeg, možemo samo da zamislimo, koliko, u odnosu na pravo, još više šizmatično, mora da se ponaša, jedna slaba i zavisna zemlja periferije, Crna Gora Mila Đukanovića, ili Srbija Vojislava Koštunice, na primer. Crna Gora Mila Đukanovića i Srbija Vojislava Koštunice, po mnogo čemu jesu različite, ali su one, po povećanoj dozi one šizmatičnosti, te makijavelizma, izigravanja i «zarobljavanja» zakona, koja dolazi iz one njihove povećane, periferne oslabljenosti i zavisnosti, zapravo, veoma slične. Otuda i ona dva slavna «legalizma». Što je «legalizam» Mila Đukanovića pri tome više vezan za «prljave» privatizacije, a «legalizam» Vojislava Koštunice više za ratne zločine, manje je značajno. Mehanizam ova dva «very special» legalizma, suštinski je isti. (A ni veza između «prljavih» privatizacija i ratnih zločina, uostalom, nije nepoznata.)

U slučaju «prljavih» privatizacija Mila Đukanovića (da se do kraja ovog teksta zadržimo samo na njima), evolucija i šizmatičnost o kojoj je reč, jasno se vide, već i u razlici između dva distinktna perioda, onog od 1991-1997, i onog od 1997-2007. Prvi period (1991-1997) karakteriše manje ili više otvorena politika sile, bespravljiva i arogancija. U svim domenima, pa i u domenu privatizacije. Ima od tada i više od deset godina, ali ne blede slika iz parlamenta, koja ovu «politiku» najbolje ilustruje: na pokušaj opozicije da

dobije informaciju o stanju računa u inostranstvu, na kojima vlada, po sopstvenim tvrdnjama, čuva devizna sredstva od «posla sa cigaretama», podpredsednik vlade, ministar finansija, pa i premijer sam, najpre odgovaraju manevrom, kako se o tome informacija ne može obelodaniti, jer je stanje tog računa državna tajna, ali odmah zatim, kada opozicija ovaj odgovor spremno dočeka, predlogom da se kritična informacija iznese na sednici parlamenta zatvorenoj za javnost, provaljuju sa najvulgarnijim, gotovo uličarskim sprdanjem, tipa «Dobićete tu informaciju, tek kada dođete na vlast, a pošto će to biti za sto godina, to znači zapravo nikada» ili tako nekako. (Samo ovo sprdanje danas se bivšem premijeru vraća kao najteža optužba i bumerang: ko posle ovoga njemu može da veruje «na reč», kada tvrdi kako od rečenog posla nije uzeo «ni cent».)

U drugom periodu (1997-2007), uspostavlja se kolika tolika unutrašnja i međunarodna kontrola i protivteža, pa je vlast prinuđena da evoluirala. U onaj drugi obrazac, kojeg karakterišu makijavelistički «legalizam», izigravanje, zaobilaženje, i zarobljavanje (a ne direktno negiranje) zakona. Nakon jedinstvenog DPS, koji je bio nosilac i egzekutor onog prvog, nosilac i egzekutor ovog drugog obrasca, postaje koalicija DPS-SDP. Uloga SDP, u ovoj koaliciji i obrascu, čak je kritična, u negativnom smislu te reči, zato što je samo jedna ovakva, ranije antiratna stranka, ratnom DPS-u, mogla da pomogne, da nadoknadi veliki deficit legitimnosti, u novim, mirnodopskim, reformatorskim i evropskim uslovima i poslovima.

Po prvi put, koalicija DPS-SDP, realizovala je novi obrazac (makijavelističkog «legalizma», opstruiranja i zarobljavanja zakona), na izborima 2002, i nakon njih: sećate se, u predizbornoj kampanji, SDP, standardno zadužena za «socijalnu pravdu», pored ostalog, obećavala je i donošenje Zakona o oporezivanju ratnih ekstraprofita, ali je zato premijer, Milo Đukanović, zadužen za kartelove poslove, samo par godina nakon toga, dakle usred premijerskog mandata, po enti put, još jednom pravio sprdnju, sa obećanjem koalicionog partnera, eksplicitno odbijajući inicijative za donošenje onog zakona, sa obrazloženjem, kako njegova vlada neće organizovati «lov na veštice».

Novi, makijavelistički obrazac zarobljavanja zakona, zatim je razrađen i usavršen do detalja, u sve brojnijim i sve «prljavijim» privatizacijama, od one najkrupnije, crnogorskog giganta, KAP-a (2004-2005), pa sve do one najnovije, Rudnika uglja i TE Pljevlja (2007-), koja je, uprkos svemu, i dalje otvorena. Sa istim akterima i tehnikama. Sve «legalno». I svi «zadovoljni».

4. Politika i pravo

Oslobađanje zakona: izazovi i granice retroaktivnosti

Da bi bio u skladu sa principom vladavine prava, a ne tek mrtvo slovo na papiru, zakon mora da zadovolji, ne samo one formalne, nego i određene sadržinske zahteve. Među ovim drugim, čak na prvom mestu, opštost i jednakost važenja. A upravo je ovo, ono prvo, što strada od strane zarobljenog zakona. (Kod Zakona o sprečavanju konflikta interesa, kao i kod drugih sistemskih, posebno antikorupcijskih i privatizacionih zakona, u Crnoj Gori Mila Đukanovića, to je već sasvim očigledno: njihovo podešavanje potrebama klana, a ne potrebama društva, više skoro da niko i ne krije.) Zbog toga je

zarobljeni zakon, glavni pojavni oblik naše aktuelne kulture bezakonja, a njegovo oslobađanje, glavni (pred)uslov našeg ukupnog društvenog i civilizacijskog oslobađanja.

Ali to ni malo nije lako. Ni pravno, ni društveno. Pravno, zbog toga što oslobađanje od zarobljenog zakona, pored ostalog, zahteva uvođenje retroaktivnog važenja. Koje je takođe u suprotnosti sa principom vladavine prava. Pa se može učiniti kao da ovde imamo posla sa nerešivim problemom «kvadrature kruga». Ili sa nekom vrstom «savršenog zločina». Ali je to samo privid. Zato što je pravo, ponovimo to još jednom, inteligentan (pod)sistem društva. A inteligencija se, po pravilu, ne sastoji u ignorisanju, nego u savladavanju, realnih društvenih kontradikcija.

Poznato je, presedan se dogodio odmah posle drugog svetskog rata. U vreme kada je počinjen, genocid nije bio zabranjen, štaviše bio je u skladu sa pozitivnim pravom Trećeg rajha (zakonom o očuvanju čistote nemačke odnosno arijevske rase), pa je za Geringa i ostale, pred Nirnberškim sudom, poziv na zabranu retroaktivnosti važenja zakona, bio glavno sredstvo odbrane. Uprkos nespornosti ove zabrane, međutim, sud je dao prednost jednoj drugoj, važnijoj stvari: potrebi da se izbegne nekažnjivost zločina, posebno zbog toga što zločin o kojem je reč, nije bio običan zločin, nego *Magnum Crimen* (zbog istog razloga odmah je ustanovljeno i kako ova vrsta zločina nikada ne zastareva).

Nakon opisanog presedana, mogućnost izuzetnog uvođenja retroaktivnosti zakona, pod određenim uslovima, predviđena je u svim savremenim političkim i pravnim sistemima. Tako i u Ustavu Crne Gore, koji je u ovome čak prilično fleksibilan, jer za uvođenje rečene retroaktivnosti, propisuje samo dva relativno jednostavna i razumna uslova: prvi, da se to čini u zakonodavnom telu, i drugi, da se za to ustanovi nesporan javni interes. Odmah valja istaći: kako pravno, tako i društveno, ovaj drugi uslov (za razliku od onog prvog), nikada nije bio problematičan. Javni interes za oslobađanje od zarobljenog zakona, uvek je bio sasvim očigledan.

Pravna strana problema uvođenja izuzetne retroaktivnosti zakona, nikako ne bi smela da se potceni: normiranje ove izuzetnosti, nalaženje prave mere, razlikovanje onoga što je faktički i pravno moguće ili celishodno, od onoga što ni pravno ni faktički više nije moguće ili celishodno, i to kako uopšte, tako i, posebno, u slučaju revizije takozvanih «prljavih» privatizacija, ovi i drugi pravni problemi, sami po sebi, predstavljaju prave male izazove, za sve inteligentne, školovane i benevolentne pravnike. Ali, društvena strana ovog problema, u najvećoj meri vezana za onaj drugi zahtev iz ustava, po kome se izuzetna retroaktivnost zakona može uvesti samo od strane parlamenta, neuporedivo je teža i veća. Nije teško pogoditi: najkraći rezime ove strane problema, jeste demokratska smena vlasti.

Demokratska smena vlasti, ovde i danas, u Crnoj Gori Mila Đukanovića, međutim, implicira čitavu seriju novih, složenih i teških problema. I to kako na strani vlasti, tako i na strani opozicije. I čitavog društva, u svoj njegovoj beskonačnoj složenosti i neizvesnosti. Da svoj ovoj beskonačnoj složenosti i neizvesnosti, međutim, ne bi još dodavali, i lošu apstrakciju i relativizaciju, valja naglasiti: ne samo najveći problem, nego i najveća odgovornost, u ovoj stvari, i inače, počiva na vlasti.

Vlast čini sve što je u njenoj moći da ovaj najveći problem u potpunosti eliminiše iz vidnog polja i diskursa javnosti, ali u tome, ipak, nikada ne može u potpunosti da uspe. Dovoljno je da se samo prati trag novca i moći. Koji u slučaju ove vlasti nije trag običnih tranzicionih neregularnosti, kao na primer u postkomunističkoj Mađarskoj ili Poljskoj, nego je krvavi, magnumkrimenski trag, brutalnih postjugoslovenskih ratova. Pa je sasvim razumno, da se pretpostavi, da će ona ista vlast, koja je rođena u velikom zločinu rata, sada biti spremna, da na isti, krvavi način, brani svoj, u ratu stečeni, «feudalni», fašističko-kapitalistički kartel. Svoje «devičanske» kapitale, univerzitete i banke.

Ako se ovo nekome čini kao preterivanje, neka se samo seti one primitivne, «adrenalinske» reakcije Primusa iz maja-juna ove godine, na onaj obični, pristojni, čak prepristojni protest grupe građana, izražen zbog najave sarajevske ILH, da ovome, Primusu (kao i Sekundusu), dodeli ono groteskno «humanističko» priznanje. Varaju se oni koji misle da je ova reakcija bila samo stvar loših nerava ili povređenog ega. Naprotiv, njena ekstremna jarost, a posebno njen preteći ton, bile su samo zlokobna najava, i samo «vrh ledenog brega». Onog istog fašističko-kapitalističkog kartela, koji je na taj način poručio, kako ima šta da brani, i kako u tome ni trenutak neće da okleva. I nije oklevao: jarost i bes Primusove majsko-junske «fatve» prvi je osetio Željko Ivanović, jedan od najistaknutijih potpisnika onog protesta. U tradicionalnom društvu, kakvo je Crna Gora, naime, reakcije predsednika i portparola vladajuće partije, Mila Đukanovića i Rajka Kovačevića, iz maja-juna ove godine, posebno ona o «sramotnim ljudima», ne mogu da se shvate nikako drugačije, nego kao otvoreni poziv na nasilje. A policija ovu dvojicu najviših funkcionera vladajuće partije, zbog toga, i zbog napada na Željka Ivanovića, koji je usledio nakon toga, nije pozvala čak ni na informativni razgovor. Toliko o depolitizaciji policije i o jednakosti pred zakonom.

Kako, dakle, izvesti mirnu, demokratsku smenu vlasti, kao glavnu pretpostavku oslobađanja zakona, društva i razvoja, kada vladajući kartel, eto, čak i eksplicitno poručuje, kako to nipošto neće da dopusti, to je, dakle, naš veliki i teški, zapravo naš najveći i najteži problem ovde i danas. Ali, veličina i težina problema, nikada i nigde, pa ni ovde ni danas, ne oslobađaju od obaveze njegovog rešavanja. Alternativa rešavanju ovog problema, u obliku beskonačnog produžavanja kartelove blokade, zarobljavanja i truljenja društva, države i prava, nije manje zastrašujuća, od otvorene pretnje i provale nasilja. Zbog toga je naša najurgentnija dvostruka formula, koliko jednostavna toliko teška: razvlastiti kartel, ali demokratski, bez nasilja.

Sažetak

«Više od sumnje»

Glavni problem današnje Crne Gore, jeste vanustavni, ultramonopolistički, kvazifeudalni sistem moći, njenog najmoćnijeg čoveka, bivšeg predsednika i premijera, te nespornog lidera, «oca-osnivača» i obnovitelja njene državne nezavisnosti, Mila Đukanovića. U članku «Više od sumnje», ovo je ključna, centralna, i najvažnija teza. Ovu tezu, članak razvija, elaborira i argumentuje, jednim izrazito transdisciplinarnim, istovremeno sociološkim, politikološkim, i pravnim metodom. On to čini u četiri povezana dela. U prvom delu, analizira se «kultura bezakonja» kao najdublji kod, u drugom zloupotreba hipoteze nevinosti i prava uopšte kao glavni oblik, u trećem zarobljena država, zakon i sud, kao glavni mehanizam, a u četvrtom odnos između politike i prava, posebno institut retroaktivnosti zakona, kao kontra-mehanizam, za oslobađanje države i zakona.

Ključni pojmovi

Kultura bezakonja. Zloupotreba prava. Zarobljena država. Politika i pravo. Retroaktivnost zakona.

Summary

«Beyond Reasonable Doubt»

The greatest problem of Montenegro today, is an extra-constitutional, ultra-monopolistic, quasi-feudal system of power, ruled by her most-powerful man, ex-prime minister, «founding father», and undisputed leader, Milo Đukanović. This is the main thesis of the article. The thesis is developed, elaborated, and argued, through an all-embracing, complex, and trans-disciplinary methodology, encompassing mostly methods and arguments of sociology, political science, and law.

The article and analysis is divided into the four closely related parts. The first of them deals with the specific historical, social, and cultural context of the country, the second one with different forms of the overall disrespect and abuse of law, the third one with the state capture as the main mechanism of this disrespect and abuse, and the fourth and last one with the relationship between law and politics in general, and with the retroactivity of law, as the main liberating counter-mechanism in particular.

Key Words

Culture of Lawlessness. Disrespect and Abuse of Law. State Capture. Law and Politics. Retroactivity of Law.